УДК 343.98 (477)
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/174

БАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

BALLISTIC RESEARCH IN PERFORMANCE OF INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS

Дідківська Г.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
ORCID ID: 0000-0002-3545-0429

Лазебний А.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
ORCID ID: 0009-0006-0136-3251

Стаття присвячена можливості вирішенню завдань, які виникають під час огляду місця події при застосуванні вогнепальної зброї, можливості встановлення фактів та обставин застосування зброї. Можливості попередніх експертних досліджень на місці події, для правильного вибору версій для подальшого розслідування кримінальних правопорушень. Успішна протидія держави та її правоохоронних органів збройній злочинності, незаконному обігу зброї та боєприпасів значним чином визначається наявністю розроблених та перевірених практикою теоретичних та методичних засад, що забезпечують проведення судово-балістичних експертиз. При цьому значна частина цих експертиз не вирішує питання ідентифікації зброї, а стосується широкого кола неідентифікаційних завдань. У цій ситуації логічно допустити наявність відповідних наукових діагностичних та ситуаційних балістичних знань. Однак остаточно ця проблема ще не вирішена, а судова балістика лише формує свої позиції в рамках відповідної концепції. Визначено, що основними об'єктами дослідження у судовій балістиці є: стрілецька вогнепальна зброя, її деталі та механізми; приладдя вогнепальної зброї; незавершені виробництвом деталі та механізми зброї на різних стадіях її технологічної готовності (заготівлі, напівфабрикати); стріляючі пристрої, що використовують принцип вогнепальної зброї, а також пневматичну та ствольну газову зброю; боєприпаси та патрони до вогнепальної зброї, стріляючих пристроїв та стовбурової газової зброї, а також їх окремі компоненти, снаряди до пневматичної зброї; матеріали, інструменти та пристрої для виробництва, спорядження патронів та їх компонентів; сліди виготовлення на зазначених об'єктах; матеріали, інструменти та пристрої для виготовлення вогнепальної зброї та їх сліди на її деталях; сліди застосування зброї на особі, яка стріляла, снарядах, гільзах, перешкодах та предметах навколишнього оточення; зразки для порівняльного дослідження, необхідні вирішення експертних завдань; матеріальна обстановка місця події; процесуальні документи кримінальної справи, що містять інформацію, необхідну для вирішення поставлених перед експертом питань.

Ключові слова: судово-балістична експертиза, кулі та гільзи, вогнепальна зброя, слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, оперативно-розшукова діяльність, кримінальні правопорушення, злочин.

The article is devoted to the possibility of solving tasks that arise during the inspection of the scene of the use of firearms, the possibility of establishing the facts and circumstances of the use of weapons. Possibilities of preliminary expert research at the scene, for the correct selection of versions for further investigation of criminal offenses. The successful counteraction of the state and its law enforcement agencies to armed crime, illegal trafficking of weapons and ammunition is largely determined by the presence of theoretical and methodical principles developed and tested in practice, which ensure the conduct of forensic ballistics examinations. At the same time, a significant part of these examinations does not solve the issue of weapon identification, but concerns a wide range of non-identification tasks. In this situation, it is logical to assume the availability of relevant scientific diagnostic and situational ballistic knowledge. However, this problem has not yet been finally resolved, and forensic ballistics is only forming its positions within the framework of the relevant concept. It was determined that the main objects of research in forensic ballistics are: small arms, their details and mechanisms; accessories of firearms; unfinished parts and mechanisms of weapons at various stages of their technological readiness (blanks, semi-finished products); shooting devices using the principle of firearms, as well as pneumatic and barrel gas weapons; ammunition and cartridges for firearms, shooting devices and barrel gas weapons, as well as their separate components, projectiles for pneumatic weapons; materials, tools and devices for production, equipment of cartridges and their components; manufacturing traces on the specified objects; materials, tools and devices for the manufacture of firearms and their traces on their parts; traces of the use of weapons on the person who fired, projectiles, casings, obstacles and objects in the environment; samples for comparative research, necessary for solving expert tasks; the material situation of the scene; procedural documents of a criminal case containing information necessary to solve the questions posed to the expert.

Key words: ballistics examination, bullets and casings, firearms, investigative (search) actions, criminal proceedings, operative and investigative activity, criminal offenses, crime.

Постановка проблеми. На даний час на в нашій країні діє воєнний стан. В зв'язку з цим країни з'явилася велика кількість вогнепальної зброї. Збільшилась кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, як вітчизняного так й іноземного виробництва. Означені обставини призводить до виникнення багатьох питань під час розслідування таких злочинів, тому виникла необхідність узгодження знань при проведенні діагностичних балістичних досліджень.

Мета дослідження. Провести аналіз сучасного стану діагностичних експертних досліджень у сенсі проведення судових балістичних експертиз, що дасть позитивний вплив на якість розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї та боєприпасів.

Викладення основного матеріалу. Дуже важливо вже безпосередньо під час огляду місця події, виходячи з обстановки та виявлених слідів, отримати інформацію про обставини застосування вогнепальної зброї. Вирішення цих завдань покладається на фахівця, який бере участь у огляді.

Найважливішим питанням, на яке по можливості слід відповісти, є встановлення по слідах на місці події типу, виду використаної зброї та в цілому обставин її застосування.

Так, у ході огляду місця події велика увага приділяється визначенню місцезнаходження того, хто стріляв, правильне знаходження якого сприяє встановленню особи злочинця за рахунок дослідження слідів, які можуть бути виявлені в цьому місці та поблизу нього. При цьому слід визначити напрямок пострілу [1].

Визначення напрямку пострілу насамперед ґрунтується на встановленні на ураженій перешкоді вхідного

та вихідного отворів. Ознаками вхідного отвору є: наявність довкола пробоїни додаткових слідів пострілу; розміри отвору (на переважній більшості матеріалів, за винятком металу, вхідний отвір має менші розміри порівняно з вихідним); увігнутість країв отвору на металевих перешкодах усередину; напрямок країв ниток навколо пошкодження на текстильній тканині у бік польоту снаряда (всередину) [2].

Напрямок пострілу можна визначити шляхом візування, яке здійснюється за наявності двох пошкоджень, утворених снарядом (двох наскрізних пошкоджень або пробоїн та складного пошкодження, вм'ятини). Візування допомагає у визначенні напрямку пострілу та встановленні місця знаходження стрільця. Це важливо особливо при забезпеченні оперативно-розшукової діяльності

При невеликій відстані між перешкодами з круглими пробоїнами в них вставляють трубку і ведуть спостереження вздовж уявної вісі.

При значній відстані між пробоїнами або якщо одне наскрізне пошкодження, а інше сліпе, обидва пошкодження з'єднують міцною ниткою і ведуть спостереження вздовж нитки і її уявного продовження.

В даний час для вирішення цього завдання успішно застосовується лазерний покажчик.

За характером та формою вхідного отвору можна визначити кут зустрічі снаряда з перешкодою. Так, кругле вхідне пошкодження свідчить про кут зустрічі снаряда з перепоною рівним або близьким до 90 º. У разі, якщо кут зустрічі менший за 90 º, вхідне пошкодження має овальну форму і з того боку, звідки увійшов снаряд, не буде (вибито) більшої кількості матеріалу перешкоди. Крім цього, за розміром вхідного отвору, за умови, що снаряд увійшов у перешкоду під куток зустрічі 90 º, можна визначити діаметр ведучої частини кулі (калібр). Найбільш точний вимір калібру буде визначено пошкодження на металі [3].

Поряд із цим у ряді випадків по вхідному пошкодженню на тканині можна встановити конструктивні особливості каналу ствола зброї: кількість нарізів. Це визначається за кількістю яскраво виражених прямих, розташованих по дотичній до вхідного пошкодження навколо нього.

За наявності кількох пошкоджень на перешкоді можна визначити послідовність їхнього утворення. Так, при утворенні вхідних пошкоджень на склі від кожної пробоїни в різні боки відходять радіальні промені, які ніколи не перетинають радіальні промені раніше утвореного пошкодження.

Ще один спосіб визначення послідовності утворення пошкоджень полягає в оцінці зброї, що виявляється на перешкоді навколо пробоїни при використанні джерел ультрафіолетового освітлення. Мастило, як правило, до 2-3 пострілу повністю вигоряє. Найбільша кількість мастила буде довкола раніше утвореного пошкодження. У той же час кількість кіптяви навколо раніше утвореного пошкодження буде меншою, ніж у наступного.

Огляд фахівцем виявлених куль та гільз дозволяє висунути версію про те, що для стрільби зі зброї, використаної на місці події, використовувалися позаштатні боєприпаси. Так, якщо калібр снаряда був менший за калібр каналу ствола, то, як правило, такі кулі дещо витягнуті, а сліди на них дуже чіткі. При використанні патрона меншого калібру куля при русі по каналу ствола хаотично вдаряється своєю поверхнею, на якій не завжди відображаються повною мірою його конструктивні особливості. У разі кілька роздута і гільза патрона.

Дослідивши особливості відображення мікрорельєфу каналу ствола на кулях, вистріляних зі зброї з пристроєм придушення звуку пострілу, можна виділити таку важливу діагностичну ознаку, як практично повна відсутність герметизуючого лаку (губиться принаймні до 50% площі).

Вогнепальну зброю взагалі можна розглядати у двох аспектах: як слідоутворюючий об'єкт, що залишає на місці події численні сліди його застосування, і як слідовосприймаючий об'єкт, що несе інформацію про окремі обставини злочинної події (особистості злочинця, місце злочину, особи потерпілого та ін.). На наш погляд, лише такий комплексний підхід дозволить отримати максимально повну інформацію щодо застосування вогнепальної зброї.

Зазначена обставина зумовлює різноманіття різних видів експертиз, що проводяться по злочинам, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї.

Типовими видами експертиз, що проводяться під час розслідування злочинів, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї, є: судово-балістична; дактилоскопічна; криміналістична експертиза матеріалів, речовин та виробів; трасологічна; біологічна (експертиза запахових слідів, дослідження ДНК).

Основними об'єктами дослідження у судовій балістиці є: стрілецька вогнепальна зброя, її деталі та механізми; приладдя вогнепальної зброї; незавершені виробництвом деталі та механізми зброї на різних стадіях її технологічної готовності (заготівлі, напівфабрикати); стріляючі пристрої, що використовують принцип вогнепальної зброї, а також пневматичну та ствольну газову зброю; боєприпаси та патрони до вогнепальної зброї, стріляючих пристроїв та стовбурової газової зброї, а також їх окремі компоненти, снаряди до пневматичної зброї; матеріали, інструменти та пристрої для виробництва, спорядження патронів та їх компонентів; сліди виготовлення на зазначених об'єктах; матеріали, інструменти та пристрої для виготовлення вогнепальної зброї та їх сліди на її деталях; сліди застосування зброї на особі, яка стріляла, снарядах, гільзах, перешкодах та предметах навколишнього оточення; зразки для порівняльного дослідження, необхідні вирішення експертних завдань (у більшості випадків їх отримують у процесі експертного експерименту); матеріальна обстановка місця події; процесуальні документи кримінальної справи, що містять інформацію, необхідну для вирішення поставлених перед експертом питань (протоколи огляду місця події та інших слідчих дій, аудіо- та відеозаписи, фотознімки, схеми, креслення та ін.).

Виявлені під час експертизи додаткові сліди пострілу можуть підтверджувати чи спростовувати висунуту версію затриманого.

Для всебічного та повного дослідження у розпорядження експерта слід надати зброю, одяг з потерпілого, наскільки можна патрони тієї ж партії чи спорядження; протокол огляду місця події з усіма додатками: фототаблицею; планом-схемою із зазначенням усіх розмірів приміщення, взаєморозташування трупа щодо дверних та віконних отворів, слідів пострілу тощо.

У результаті дослідження вирішується широке коло різних завдань: ідентифікаційних, діагностичних, ситуаційних.

До питань, що виносяться на вирішення судово-балістичної експертизи, належать такі: чи придатні для ідентифікації конкретного екземпляра зброї сліди на снаряді (кулі, дроби, картечі, пижі-контейнері) чи гільзі, виявлені на місці події? Чи не стріляна дана гільза (гільзи) у даному конкретному примірнику зброї? Чи не стріляні гільзи (чи не вистріляні кулі), вилучені з різних місць події в тому самому екземплярі зброї? Чи не становили раніше єдине ціле патрон, куля, витягнута з трупа, і гільза, вилучена з місця події (при обшуку тощо)? Чи належить представлений предмет до вогнепальної зброї? Яким способом виготовлена ця зброя? Чи належать представлені патрони до боєприпасів? Для стрільби з якої зброї призначений патрон? Чи однакові дробові патрони, знайдені на місці події, та патрони, виявлені при обшуку у конкретної особи, за влаштуванням та компонентами спорядження (гільзи,

пижі, прокладки, снаряд, капсулі, порох)? Чи не вистріляна куля (стріляна гільза) зі зброї калібру, що не відповідного калібру? Та багато інших, не менш важливих питань.

Досить широко нині використовуються можливості криміналістичної експертизи матеріалів, речовин, і виробів. У її рамках вирішуються найрізноманітніші завдання. Як правило, дослідження слідів пострілу проводиться в ході проведення комплексної експертизи за участю експерта-баліста та хіміка. У цьому вирішуються питання щодо: чи є вогнепальним ушкодження на поданому об'єкті? Якщо так, то з якої зброї та яким снарядом (вид, призначення, калібр) вони нанесені? З якої відстані зроблено постріл, яким утворено пошкодження на поданому об'єкті? Який із отворів вогнепального пошкодження на об'єкті є вхідним (вихідним)? Яка послідовність завдання вогнепальних пошкоджень? Чи є на руках та одязі конкретної особи сліди продуктів пострілу? Якою кількістю пострілів утворено вогнепальні ушкодження на представленому об'єкті? Інше.

При необхідності встановлення первісного маркувального позначення на зброї перед експертом порушуються такі питання: чи не піддавалися знищенню чи зміні маркувальні позначення на частинах та деталях зброї? Якщо так, то який був початковий зміст маркувальних позначень?

За наявності на зброї частинок лакофарбових покриттів та матеріалів та при перевірці версії про те, що ці нашарування на зброї могли утворитися під час її зберігання або перебування у конкретному місці, перед експертом можуть бути поставлені питання як діагностичного, так і ідентифікаційного характеру:

1. Чи є на представленій зброї нашарування лакофарбових матеріалів?

2. Яким є механізм утворення слідів лакофарбового матеріалу на зброї?

3. Чи не були представлені об'єкти: зброя, вилучена у конкретної особи та зразки лакофарбового покриття, вилучені в конкретному місці (вказати де), у контактній взаємодії?

4. Чи мають загальну родову чи групову приналежність нашарування лакофарбових матеріалів на зброї та зразки лакофарбових покриттів, вилучені у конкретному місці (вказати де)?

За наявності зброї слідів біологічного походження (кров, частинки тканин та інших.) можлива постановка наступних питань:

1. Чи є на представленій зброї сліди біологічного походження (кров, частинки тканин та ін.)?

2. Чи не походять вони від конкретної особи? та ін.

При проведенні дактилоскопічної експертизи за слідами папілярних візерунків на зброї, її деталях, патронах, гільзах найбільш типовими питаннями є:

1. Чи є на представлених об'єктах (зброї, її частинах, патронах, гільзах та ін.) сліди папілярних візерунків пальців та долонь рук, придатні для ідентифікації особистості?

2. Якщо так, то чи не залишені вони особою (особами), чиї дактилокарти (вказати конкретно) представлені для порівняльного дослідження?

Питання, які вирішуються дослідженням слідів рукавичок:

1. Чи є сліди, вилучені з представленої зброї, слідами рукавичок?

2. Який вид матеріалу рукавичок відобразився у слідах?

3. Чи є у слідах рукавичок ознаки, що вказують на анатомічні та функціональні особливості кистей рук?

4. Чи не залишено слідів рукавичок, вилучених з представленої зброї конкретним екземпляром рукавичок, вилучених у конкретної особи?

Як бачимо, перелік і кількість експертиз, що призначаються, залежить від конкретної ситуації, що складається, які слідчі (розшукові) дії проводяться. Інші питання які при забезпеченні кримінального провадження можуть виникати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кофанов А. В. Криміналістика питання і відповіді : навч. посіб. Київ : НАВСУ, 2011. 279 с.
2. Розробка методики судово-балістичних досліджень обставин пострілу : звіт про науково-дослідну роботу. Київ : КНДІСЕ, 2013. 106 с.
3. Прохоров-Лукін Г. В. Теоретичні і методичні основи судово-експертної ситуалогії : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1993. 217 с.